

sive presbyteri sunt et annum pontificis, quæ de integra constitutionis fide suspicionem aliquam movere possit, haud diffitemur.

Incipit constitutio decretalis sacræ legis domni Ottonis piissimi imperatoris.

Otto Dei gratia Romanorum imperator augustus, consulibus ¹¹¹ senatus populique Romani ¹¹², archiepiscopis ¹¹³, abbatibus, marchionibus, comitibus et cunctis iudicibus intra Italiam constitutis in perpetuum. Comperimus, quod episcopi et abbates ecclesiarum, possessionibus abutantur, et per scripta quibuscumque personis attribuant, et hoc non ad utilitatem ecclesiarum, sed pecuniæ, affinitatis et amicitiae causa. Dumque eorum successores et pro domorum Dei restauratione ac pro rei publicæ officio nostroque obsequio commonentur, suarum ecclesiarum prædia ab aliis detineri causantur, seque imperata non posse perficere, re vera demonstrant. Proinde quia status ecclesiarum Dei annullatur, nostraque imperialis majestas non minus patitur detrimentum, dum subditi nobis debita ¹¹⁴ non possunt exhibere obsequia, constituimus et imperiali edicto confirmamus, ut omnia scripta, sive si libelli nomine sive si emphitheusis prolatum fuerit, quod de ecclesiis Dei sive aliquo modo effici non possit, obeunte actore obeat, solusque detrimentum habeat, qui se ei scripto obligavit atque vinxit, nec omnino ad eum superscripta damna pertineant, qui ei in regimine successit; sed sit ei libera facultas, omnia quæ per fibellos vel alia quælibet scripta ab alienata fuerint,

A in proprium jus ecclesiæ revocare, et ita ordinare, ut Deo et nobis debitum obsequium valeat exhibere. Nam cum regibus et imperatoribus ea quæ regni et imperii sunt, nisi se viventibus ¹¹⁵, dare non liceat, exceptis ecclesiis, quomodo abbatibus et episcopis res ecclesiarum per tempora suorum successorum distribuere liceat? Omne quippe jus, sive lex, sive quodlibet scriptum, vel quælibet consuetudo, si contra ecclesiæ utilitatem fuerint, in irritum deducenda sunt; nec nostra auctoritate debent firmari, quæ contra imperii auctorem et propagatorem probabuntur inferri. Hoc ergo solum scriptum pro lege in talibus causis habeatur, quod ecclesiæ Dei prositet nullo modo obesse possit. Quod si aliquis contra hanc constitutionem nostram ire tentaverit, tamquam rebellis iudicetur, et sit ei anathema maranatha, nisi resipiscat, ab universis episcopis qui huic imperii nostri edicto subscripserunt vel assensum præbuerunt, sive præbyteri sunt. Amen.

B Autem ¹¹⁶ 12 Kalendas Octobris, indictione 12 anno 3 domni Gregorii quinti papæ pontificatus, promulgata per manus Gerberti sanctæ Ravennatis ecclesiæ archiepiscopi, in ea synodo in qua Mediolanensi episcopo Arnulfo nomine papatum ablatum est, in basilica beati Petri quæ vocatur ad Cælum aureum; et subscripserunt omnes qui adfuerunt episcopi.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹¹ c. s. p. r. desunt apud Labbeum. ¹¹² lege senatui populoque romano. ¹¹³ excidit sine dubio episcopis. ¹¹⁴ deest apud Mur. II. b. ¹¹⁵ ita Mur. II. p. 207. nisi servientibus Mur. II. b. ¹¹⁶ excidit Ticini. MUR.

MONUMENTA LITURGICA

HENRICI DENZINGER

IN UNIVERSITATE WIRCEBURGENSI THEOLOGICÆ PROFESSORIS,

DE MISSIS GALLICANIS UNDECIM

A cl. MONE detectis

DISQUISITIO CRITICA

Cum nuper vir in re diplomatica versatissimus Franciscus Josephus Mone, archivio, Magni Ducis Badensium præfectus, rescriptum codicem Reichenaviensem (1) bibliothecæ in Karlsruhe perquireret, missæ Gallicanas vetustissimas undecim detexit, quæ sub commentarii Hieronymiani in Mattheum caractere latitabant; quas et publici juris fecit, additis insuper disquisitionibus liturgicis et palæographicis aliisque liturgiæ fragmentis aliunde a se congestis (2) oportebat quidem viro doctissimo eas

(1) Cod. 253.

(2) *Lateinische und griechische Messen aus dem zweiten bis sechsten Jahrh. herausgegeben von Fr. J. Mone, Archivdirector zu Karlsruhe. Frankfurt, C. B. Lizius, 1850.*

partes concedere, ut, qui monumentum istud non exigui sano momenti detegendo optime de re catholica meruit, hac in bibliotheca edendo et ipse præluderet. Verumtamen, cum ea quæ de missarum tempore ipse, utpote minus in theologicis versatus, statuit, eruditis non æque probata fuerint, prolixioresque tractatus, qui minus ad rem hanc nostram faciant, huc inserere non juvet: integram questionem adhibitis omnibus, quæ ab ipso Cl. Mone vel ab aliis (3) hac de re scripta fuere, retractare suscepimus.

Reliquiæ sacræ, quas viro bene merentissimo debemus, ex quadraginta quinque foliis missarum Gallicanarum consistunt, quarum tamen nulla integra remansit. Forma foliorum est in quarto, quod dicunt, minori, unde codex recte *libellus* dici potest, ut Gregorius Turonensis Sacramentaria Gallicana missæ sacrificio inservientia vocare assolet (4). Missæ nostræ ex illarum numero sunt, quæ sub missarum quotidianarum et Dominicalium in Sacramentariis Gallicanis cæteris adjungantur. Ex quarum integra serie duæ tantum desunt, cum tertia in manuscripto codice numerum V, quarta numerum VI super scriptum habeat. Falsus est autem Mone cum inde conclusit, alias Sacramentarium nostrum præter duas supra undecim superstites non habuisse. Missa porro ultima S. Germani numerum VII habet, cui respondet numerus III missæ septimæ, ita ut et aliæ deperditæ videantur. Missa octava metrica, nona et undecima ad sanctos referuntur. Aliquam inter missas pro defunctis referendam esse, ut autumat Mone, vix rationibus effici poterit. Canonem Romanum in usu nondum fuisse, inde sequitur quod oratio brevissima *post sanctus* continuo ad illa verba *qui pridie* perducatur, sicut et in missali Gothico-Gallicano Mabillonii videre licet. Sane ad puriorem illum et antiquiorem ritum Gallicanum, quem Gothico-Gallicanum appellavit Mabillonius, generatim referendæ sunt missæ nostræ. Lingua, qua conscriptæ sunt, est *rustica* Galliarum, in multis propria, de quibus egregie disseruit Mone (5). Quod ad tempus attinet, exemplar istud Sacramentarii infra sæculum VII reponendum præprimis non est. Nam ejus, qui superscriptus est, commentarii initium eo charactero descriptum est, ut sæculi VII exeuntis esse videatur, proindeque ab ipso S. Germanio monasterii Reichenaviensis fundatore (6), ex patria Austrasia huc delatus præsumi possit. Quod et eo ex capite confirmatur, quod in fine commentarii recentiori manu addita fuerint verba hæc: « Benedicat Deus Iohanne episcopo et congregatione nostræ. » Est autem Joannes iste secundus nominis episcopus Constantiensis, qui et abbas Reichenaviensis fuit et ab anno 760 ad 781 usque illi Ecclesiæ præsedidit.

Verumtamen longe altius ascendendum nobis est. Postremum Sacramentarii folium orationes duas exhibet charactero Merovingico sæculi VI descriptas, quæ alienarum gentium hostilem incursum concernunt. Illa ergo tempora attingunt missæ nostræ, imo superant, cum ipsas adjectas orationes non exiguo annorum spatio excedere oporteat. Porro missis ipsis superaddita reperitur missa de S. Germano Antissiodorensi episcopo, quæ manu paulo recentiori descripta esset quam illa fuit, quæ missarum libellum præformaverat. Quod aliunde deducendum non est, nisi ex eo, quod jam absoluto codici primario, invalescente illius sancti cultu, addita fuerit recentior liturgia, quæ ejus nomen præferret. Cum autem beatus ille Germanus anno Christi 448 ad superas conscenderit, decem priores missas non longo ab ipsius obitu tempore transcriptas fuisse oportet.

Denique vix infra Chalcedonensis synodi tempora reponenda videtur liturgia, quæ, cum orthodoxis inservierit, eo tamen de persona Christi modo, quo nostra loquitur. Nimirum in secunda contestatione missæ sextæ Verbum dicit e cælo missum, « quod humani corporis *immixtione* concretum perditas sæculi partes et vulnera antiqua curaret. » Vix enim quis in animum inducat post lata in Eutychetem anathemata ejusmodi formulam ex publica liturgia non fuisse amotam, quæ hæresiarchæ illius erroribus favere videatur (7).

Habemus igitur terminum ad quem descendere nobis liceat, sæculum quintum medians; quæritur terminus a quo in statuenda libelli epocha incipiendum nobis erit. Si Cl. Mone audiamus ad ea tempora ascendendum est, quæ Lugdunensis et Viennensis Ecclesiæ celebratissimam illam persecutionem consecuta sunt. Proferantur documenta, expendantur rationes! Ait vir clarissimus ea in missis suis reperiri, quæ adhuc grassatas fuisse persecutiones innuant et antiquissimam illam specialius non obscure indigent. In missæ quartæ oratione *ante nomina* hæc nempe decantari: « Præsta veraciter te credere, rationabiliter confiteri, si tentatio ingruat, non negare. » In septimæ præfatione: « Afflictos pœnis et vexationibus... exaudire dignetur. » Præprimis vero contestationis quintæ missæ verba adhibet, quæ sequuntur: « Nullæ quidem nobis adhuc citharæ personant. Sancti tui, qui bestiam sæculi hujus concordia virtutum perseverante vicerunt. (Hic verbum deesse, vel particulam *qui* abundare ait). Nullum de nobis Moysi canticum, qui inter fluctus adhuc istius sæculi volutamur. Nulla vox angelorum nisi forte laudare nos possunt, (hic *possumus* legendum esse autumat) cum Filii tui dilectissimi corpus sacramus et sanguinem, sed pia cura pro populo et sancta pro salute plebis oratio et mens cultui intenta divino, si non potest majestatem tanti operis explicare, nititur tamen usum concessi muneris frequentare. » Ex his certissime censeat, cum confecta est liturgia, adhuc viguisse persecutiones, Christianos Judæis æquiparari, Babylonica vel Ægyptiaca captivitate detentis, fideles majestatem cultus divini *explicare*, hoc est publice sacris vacare, Deumque angelorum, hoc est alta voce laudare non potuisse.

Verum neque nos neque alii in allatis verbis ea vidimus, quæ detegere sibi visus est vir cæteroquin benemerentissimus, neque nisi subtilitates venari vimque textibus inferre velimus, videre possumus. Captivitates Babylonica et Ægyptiaca hic loci vitæ præsentis tantum figuræ sunt, in qua nobis Deum sicut in illa beatissima futuri sæculi requie laudare non est concessum. Nihilo secius tamen nitendum esse monet liturgia, ut quod possumus id saltem præstemus. Nondum quidem nobis resonare citharas, cælestis nempe Jerusalem, sanctos nondum Moysi canticum nobis decantare, qui adhuc fluctibus

(3) H. Denzinger, *Fuebinher Quartalschrift* 1850 3 tes Heft. J. G. Müller, *Theologische Monatschrift von Hildesheim*, 1850, 4 tes Heft.

(4) Zaccaria *Bibil. Ritual.* I, 75, primus hanc vocabuli vim indigitavit. Cf. Gregor. Turonen. de Vit. Patr., 16: « Quadam Dominica ad missarum celebranda solemnia invitatur, dixitque fratribus: Jam oculi mei caligine obteguntur, nec possum *libellum* aspicere. » — *Hist. Francorum* II, 22: « Ablato sibi nequiter libello per quem sacrosancta solemnia agere consueverat ita paratus a tempore cunctum festivitatis opus explicuit ut ab omnibus miraretur. » Hæc Cl. Mone.

(5) Capite 4 sui operis, p. 36 sqq.

(6) Erexit monasterium Reichenaviæ circa annum 724 Pirminius et ad superos anno 754 evasit.

(7) Ejusmodi termino, licet minus distincto, usos tamen et orthodoxos PP. vide ap. Petav. de Inc. I. III, c. 2, n. 8 sqq.

hujus vitæ jactamur. Sancti nimirum locum Moysis hic tenent et cum populus nondum mare hujus sæculi transierit, nondum pericula evaserit, triumphalem hymnum de nobis decantare non possunt. Nondum ita pergit contestatio, angelorum cœlestes voces audiuntur, quæ nos de parva victoria laudent, nisi forte nos laudare possunt propter eximium ac divinum plane opus quo fungimur, angeli qui sacrosancto sacrificio astant. Digne igitur opus Dei non possumus conficere neque majestatem tanti sacrificii explicare, hoc est verbis exponere atque extollere; nihilominus frequentare usum concessi muneris nitamur oportet, ne Deo cultus, populo gratia desit. En manifestum loci istius sensum. Quod ad alterum utrumque attinet, fatendum est ad persecutiones et perversionis periculum inde exortum respicere, maxime cum in septimæ missæ præfatione inter diversos ordines, pro quibus Deum exorat sacerdos, nulla adhuc Christianorum principum mentio fiat. Nihil tamen inde sequitur, nisi quod partes quædam liturgiæ antiquissimæ sint et persecutionem tempore conscriptæ; nullo tamen modo legitime inde concludas, formam istam liturgiæ integram, qualem exhibet exemplar Reichenaviense ad ejusmodi tempora referendam esse. Nam et in missis Mabillonii ambabus similia prosunt (8), cum tamen harum missarum epocha certissime multo magis adhuc deprimenda sit. Denique nec sæculo x deerant persecutiones ab Arianis barbaris motæ, nec perversionis periculum inde exortum.

His præstitutis vix operæ pretium erit, fusiori calamo ea perstringere ex quibus Mone speciatim ad primam et celebratissimam in Galliis Ecclesiæ calamitatem allegata verba referre studuit. Vix enim sunt, quæ in omnibus persecutionibus facta non fuerint, vel non nisi mutata lectione contortisque interpretationibus ad editoris sensum inflecti possint. Tot sunt denique documenta sequioris ætatis eaque manifestissima, ut in his diutius immorari non conveniat.

Habes præprimis formulas dogmatum, quæ a sæculi ii vel iii, non dico doctrina, loquendi tamen modo discedant. Vox *Triadis* vel *Trinitatis* vix non in quavis pagina occurrit, cum ejus usus sæculo Ecclesiæ iii parcus admodum extiterit: prima vice apud Antiochenum Theophilum, postea vero apud Tertullianum invenies. Tertiæ missæ collectio τὸ ὑποόσιον Nicænum exhibet his verbis: « Filium cum Patre semper exstantem, omnia sæcula *consubstantialiter* et æqualiter dominantem. » Contestatio vero ejusdem missæ Spiritum sanctum dicit ex Patre *et Filio* mystica processione subsistentem. Hæc vero additio ad symbolum facta est eo tempore quo incurrentes barbari Arianae factioni dediti Gallias et Hispaniam devastabant, ut adversus eorum errorem Spiritus sancti divinitas definiretur, inter omnes prima synodus Galliciensis anni 447 ejusmodi additamentum adhibuit. Proinde ante sæculi v initium vix ejusmodi controversia in Galliis mota fuisse videtur et vix in publica liturgia ejusmodi formula adhibita; imo antiquissimum forsitan ejusmodi formulæ monumentum in nostris missis adesse, postea apparebit.

Nos, nisi fallimur, ex quibusdam illius quintæ missæ contestationis verbis alterum momentum detexisse nobis videmur, ex quo perspicue satis sequatur, non ante sæculi v initium conscriptam fuisse liturgiam nostram. Nimirum ait liturgus, hominem utpote limum indiguum quidem esse, qui Deum laudet, sed ipsum Deum huic limo mentem immortalem inspirasse, legem prophetasque dedisse, hoc limo Salvatorem in cruce triumphasse; denique addit: « Quid loquar, ad tuorum cineres martyrum torqueri incorporeas potestates: urit hic limus, quos flamma non tangit; torquet favilla, quos unguis pœna non invenit; auditur gemitus, quorum tormenta non cernimus. » Hæc sane videntur ad facta quædam spectatissima, quæ liturgiæ tempora præcesserint, pertinere. Vix enim post generica illa, quibus hominis dignitatem extulerat, tam speciale factum retulisset auctor liturgiæ, nisi ejusmodi fuisset, quod exiguo ante conscriptam liturgiam tempore omnium animos perculisset. Atqui similia apud Gregorium Turonensem reperimus qui l. ii De gloria martyrum, c. 30, de miraculis sanctissimi martyris Juliani disserens, narrat quæ sequuntur: « Energumini vero cum advenerint, plerumque evomunt in sanctum Dei convicia, cur sanctos alios ad sua convocet festa, ipsoque nominatim confitentes eorum fatentur virtutes et merita. Aiunt enim: Sufficiat tibi, Juliane, nos propria virtute *torquere*. Ut quid reliquos provocas? Quid invitas extraneos? Ecce Martinum Pannonicum inimicum jugiter nostrum, qui tres a nostris cavernis repulit mortuos. Adest Privatus ex gabalis, qui oves suas barbaris, nostra instigatione commotis, tradere noluit. Advenit Ferreolus collega tuus ex Viennensibus, qui nobis in te supplicium, incolis præsidium misit. Quid Symphorianum Eduum, quid Saturninum vocas Tolosanum? Aggregati concilium, ut nobis ingeras infernale tormentum. Hæc et his similia dicentibus, ita sanctos Dei humanis mentibus representant, ut nulli si dubium eos inibi commorari: multi tamen ab his infirmi curantur et sani recedunt. » Energumenum narrat (9) coram Juliani reliquiis « percussis palmis cepisse debacchando clamare vel dicere quod martyris Juliani virtute *exureretur*, » postea vero tactu pignoris sacri fuisse liberatum. Porro cum Turrone (10) reliquiæ Juliani deferrentur ad basilicam in ejus honorem exstructam, conquestum energumenum, quod Martinus Juliano se junxerit. Jam vero quam crebro hæc acta sint, ex iis conjicere licet, quibus narrationem hanc conclusit Gregorius: « Jam exinde tempore procedente quanti ibi energumini, frigitici vel diversis morbis oppressi martyris virtute sanati sint, nec nomina retineri, nec numerus potuit colligi. » Atqui ipse Julianus sub Diocletiano martyrium subiit; hæc porro omnia in ejus basilica Brivatensi acta sunt, quæ, ut ex ipso Gregorio (11) conjicere licet, eo tempore exstructa est, quo Burgundiones in Galliam vix irruerant, sæculo igitur v ineunte.

Hæc ipsa nos movent, ne cum Cl. J. G. Mueller, professore Hildesiensi, qui cæteroquin Moniana sphalmata egregie ac iisdem fere ac nos rationibus solvit, liturgiam nostram in alteram sæculi iv partem referamus. Nam et ea quæ ex Juliani Vita retulimus, et ea quæ de Spiritus sancti processione habentur ejusmodi libelli ætatem non admittunt. Accedit denique character codicis quem Cl. Mone, hac in re judex competens, partis mediæ prioris sæculi v esse evicit. Nempe missa S. Germani adjecta eodem fere characteres scripta est ac codex canonum Darmstadianus anni 535, neque junioris ætatis esse potest, cum seriores codices jam in multis divergant. Character vero decem missarum sæculi iv esse posset, nisi d minus occurreret unde in priorem partem sæculi v reponendum esse, jure censet.

(8) Lit. Gallioan. l. iii, p. 243, 244. Patrologiæ nostræ t. LXXII, col. 27 A, *Oratio pro exsulis*. Mus. Italicum, t. I, p. 320, Patrol. t. LXXII, col. 497. C *Oratio pro his qui custodiarum vinculis et captivitate detenti Pascha interesse non possunt*.

(9) C. 44.

(10) C. 34.

(11) C. 7 et 9.

1-4. Ex decem primis missis. — 5, 6. Ex missa S. Germani Antiasiod. — 7. Orationes additæ manu sæculi vi. — 14-18. Ex decem missis.

RES GRATIAE DEBITORES.

- 1. ^{1. HIC CONTINUATIONE VENE}
~~DEUS IN PDS~~
- 2. CANTO SCÖ NOMINE SUO IU
- 3. SPÖ SCÖ NOMINE IN CON
- 4. ITCUIUS TULIT IMPITUS
- 5. RIUS DOCTRINAE RELIGIONIS
- 6. UELOCITER LIBERAVIT QUO
- 7. ^{7. RUCM GRAMPHON NR VARE RUC CRUCE}
~~œurcul~~

ALIAS ORATIO DE NATAL

8. ^{m. c. u. eur Sme quatuor regni sup} ^{Ubeebim dnm nrm ih xpm scun dñ}
^{hum. or. & recipit eul pibetis semp} ^{acerna. Venerur fuisse. Sed 6 p}
 Adesto dne supplicationibus nostris. Et po
 populum tuum quere factorem concede iur

EODEM DIE NATAL SCI
FRICISSIMI FRAGAPITI.

- 10. **F**amiliam tuam dne proptur
 In tuere Et apostolicis defende
 et funde super hanc oratio
 nis domum benedictio
 nem tuam.
- 11. solce nec per orizonta
lis peccati poena?
nec per diluui est
cebb lccra sententia;

13 ^{13. Επεθε υιου του υδατος}
^{Kai aut' hoxei vñ}
 14 ^{14. Ηνα ο υ υ' θαλασσαι ε}
^{τι ο υ ε α δωδαιε υ η'}
 15 ^{15. ερ ε δ' υ υ υ}
 16 ^{16. πρ ο υ υ}
 17 MAXIMIS.
 18 ^{18. ΟΡΑΤΙΑ ΤΩΝ ΕΡΕΤΩΝ}
 4 ^{4. ΟΡΑΤΙΑ ΤΩΝ ΕΡΕΤΩΝ}

Quo semel statuto, missas nostras, si forsan minutissima quædam excipias, antiquissimum Gallicanæ liturgiæ monumentum esse exurgit. Nam missa Gothico-Gallicana, a beato Joanne Maria cardinali Thomasio (12) edita, post annum 687 reponenda est, cum S. Leodegarius hoc ipso anno mortuum commemoraret, et sæculi vii ineuntis esse videatur. Alterum Sacramentarium Gothico-Gallicanum, quod Mabillonius Museo suo Italico inseruit (13), sæculi vii exeuntis vel vii ineuntis est, cum Martinum et Benedictum in canone recenseat et B. Sigismundum, a. 523 ab Arianis occisum, celebret.

Præter venerandam antiquitatem, traditionis ecclesiasticæ monumenta, quæ hac nostra liturgia continentur, celebranda sunt, quæ ex dictis ad sæculi v partem priorem referenda sunt. Habes missæ sacrificium (14), orationem pro defunctis (15), cultum sanctorum (16) et reliquiarum (17), pœnitentiæ sacramentum (18), missæ fructum pro defunctis (19). Quod vero imprimis notandum, transsubstantiationis documenta insignia prosunt. Missa tertia Deum invocatur, « ut suæ potestatis sanctificationem largita, hæc oblatio in Christi corpore et cruore *conversa* proviciat; » porro, « ut his creaturis altario tuo superpositis spiritus sanctificationis infundas, ut per transfusione cœlestis adque invisibilis sacramenti panis hic *mutatus* in carne et calix translatus in sanguine sit totius gratia, » etc. Quarta denique missa, « ut fiat nobis legitima eucharistia in *transformatione* corporis et sanguinis Domini. » Hæc sane vox *transformationis* non ut apud nos fieri assolet, de mutatione formæ cujusdam exterioris tantummodo est interpretanda. Nam forma, *μορφή*, apud antiquos idem valebat atque *οὐσία*, præeunte Apostolo, qui Phil. ii, 6, ait Christum, cum in forma Dei esset, formam servi accepisse. Quare Patres non raro utramque in Christo naturam formæ appellatione designarunt (20) unde et Pselus: *Οὐσία μὲν οὖν καὶ μορφή καὶ οὐσία ἐν τῷ λόγῳ.*

Denique de ipsa methodo, qua cl. Mone textum typis excudi curavit, hæc prænotanda sunt, quæ ipse monuit. Vetustum comma, quod cifræ J simile est, moderno signo reddidit. Interpunctionem, quam, dicunt, codicis retinuit; quæ cum a nostra mirum quantum divergat, signa potius cantus quam dividendi sensus videntur. Missarum numerum uncis inclusum et litteris cursivis impressum ipsemet addidit, similiter et orationum nomina ad instar Sacramentarii Gothici apud Mabillonium. Tituli vero orationum et numeri missarum, qui in codice superstites exstabant, majoribus et stantibus characteribus redduntur. Foliorum codicis numerus in margine additur et cujusque folii finis verticali lineola indicatur. Notas Moneanas, quantum fieri oportuit, retinimus, pauca addidimus.

(12) Codices sacramentorum, Romæ 1580, p. 263. Patrol. t. LXXII.

(13) Mus. Ital. t. I, p. 278

(14) Missa, 2, oratt. ad pacem, post mysterium, missa 4, collectio; missa 5, post secreta.

(15) In oratt. post nomina missarum 2. 3. 4. 5. 8.

(16) Missa 9, 11.

(17) Missæ 5 in contestatione.

(18) Miss. 4, cont. 2.

(19) Missa 8, orat. post non.

(20) Petav. l. vii de Inc., c. 8, n. 3, 9; l. iv de Trin., c. 3, n. 2: « Iis quæ celebratissimus auctor contulit, addere licet Ovidium, qui initio operis *μεταμόρφωσιν* non aliter se intelligere indicat, quam essentiæ mutationem »:

In nova fert animus mutatas dicere formas
Corpora.

Id interpretibus usus antiqui ignaris tam peregrinum visum est, ut Scaliger *principium infelix admodum* vocaret. Vossius hypallagen admitteret. Acutius rem suspicatus est de Saint-Ange, Gallicanus Ovidii interpres. (*Œuvres de Saint-Ange*, t. II, Paris, 1823, p. 148.) Porro allegandus est Tertullianus adversus Praxeam (c. 22), qui, ut Verbum assumpta humanitate immutatum non fuisse ostenderet: « Deum, inquit, immutabilem et *informabilem* credi necesse est, ut æternum. *Transfiguratio* autem interemptio est pristini. Omne enim quodcumque transfiguratur in aliud, desinit esse quod fuerat, et incipit esse quod non erat..... Sermo autem Deus et sermo Domini manet in ævum, perseverando scilicet in sua *forma*..... si enim Sermo ex *transfiguratione* et *demutatione substantiæ* caro factus est, una jam erit *substantia* Jesu ex duabus. »

MISSÆ GALLICANÆ UNDECIM

A F. J. MONE

ARCHIVIO MAGNI DUCIS BADENSIIUM PRÆFECTO

DETECTÆ.

(Lateinische und Griechische Messen aus den zweiten bis sechsten Jahrhundert herausgegeben von Franz Joseph Mone, Archivdirector zu Karlsruhe.)

(MISSA I.)

(ante orationem dominicam)... oato sancto nomine suo iubeat liberari et iam eos nostris præcibus adiuvemus. qui ignorantes adhuc iter verum a diabulo in erroribus sæculi detinentur. ut omnes agnitione

suae maiestatis inluminet per Jhesum Christum dominum nostrum cujus mandata retinentes (21) oramus et dicimus.

(post orationem dominicam.) Libera domine libera nos ab omni malo. et constitue nos in omni opere

(21) Apud Mabillon, 202, *præcepta retinentes*.